

УДК 371.134

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2020.2.26>**К. В. Пулипенко**кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри загальної та вікової психології
Криворізький державний педагогічний університет

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Проаналізовано проблему професіоналізації майбутніх вчителів початкових класів у контексті глобалізаційних, соціально-економічних перетворень та модернізації освіти. Констатовано, що стратегічні напрями розвитку сучасної освіти пов'язані з упровадженням нових стандартів освітньої діяльності, серед яких провідним є забезпечення її особистісної, компетентної спрямованості. З'ясовано, що професійно значущими властивостями освітянина є, зокрема, здатність до емоційної стійкості, емоційного інтелекту, адаптивність, психологічне благополуччя тощо. Показано, що дослідженню феномена психологічного благополуччя, щастя та явища емоційного інтелекту присвячено велику кількість робіт науковців, що засвідчує їхню актуальність та важливість. Наразі для вищих педагогічних навчальних закладів одним із пріоритетних напрямів роботи є забезпечення формування і розвиток проактивної, емоційно стійкої і водночас гнучкої особистості, здатної адаптуватися у постійно змінюваних умовах, самореалізуватися, бути успішною. Досліджено, що більша половина досліджуваних нами студентів – майбутніх вчителів мають низький рівень емоційного інтелекту. Разом з тим лише одиниці з них мають високий рівень емоційного інтелекту. Також зазначено, що за наявності в обох групах критично малої кількості досліджуваних з високим рівнем емоційного інтелекту, децю відмінною є представленість середнього і низького рівня розвитку емоційного інтелекту у студентів I та II курсів. Так серед студентів I курсу майже половина має низький рівень розвитку емоційного інтелекту й така ж кількість осіб має середній рівень розвитку цієї здібності. Серед майбутніх вчителів, що навчаються на II курсі, більшість студентів мають саме низький рівень емоційного інтелекту. Водночас констатовано, що більшість опитуваних студентів – майбутніх вчителів початкових класів відчують себе щасливою людиною. Крім того, оцінка майбутніми вчителями початкових класів власного психологічного благополуччя має статистично значущі кореляційні зв'язки з їхнім емоційним інтелектом та статистично значущі кореляційні зв'язки лише з такими показниками емоційного інтелекту, як самомотивація та управління своїми емоціями.

Ключові слова: професійно значущі властивості освітянина, особистісний потенціал емоційної стійкості, емоційний інтелект, психологічне благополуччя, щастя.

Постановка проблеми. Сучасні умови глобалізаційних, соціально-економічних перетворень, постійних викликів і ризиків інтенсифікують навантаження на емоційно-вольову сферу людини, особистісний потенціал емоційної стійкості та вимагають активізації адаптаційних ресурсів особистості. Крім того, сучасний етап реформування освіти в Україні становить виклики фактично для усіх освітян. Згідно з Концепцією НУШ наразі відбувається процес переосмислення цінностей, який спонукає до пошуку і апробації нового в теорії та практиці освітнього процесу. Зокрема, наразі надважливим і водночас непростим викликом для закладів вищої освіти педагогічного профілю у процесі первинної професіоналізації сучасного майбутнього педагога, крім набуття ним професійної компетентності, є ще й розвиток особистісного потенціалу емоційної стійкості та адаптаційних ресурсів, емоційного інтелекту, психологічного благополуччя, а також підготовка до динамічних процесів у системі освіти й суспільстві загалом,

формування уміння бути проактивним, вибудувати ефективні процеси використання в організації освітнього процесу технологічних можливостей діджиталізації.

Дослідженню явища емоційного інтелекту присвячено значну кількість робіт таких науковців, як І. Андрєєва, І. Аршава, Г. Орме, Дж. Мейер, П. Селовой, Д. Карузо, Н. Коврига, Р. Бар-Он, Е. Носенко, Дж. Сайаррочі, Д. Слайтер, Р. Робертс, Дж. Меттьюс, М. Зайднер, П. Лопес, Р. Стернберг, Дж. Блок, Н. Ярош, Т. Васильєва та інші. Феномену благополуччя, щастя присвячено роботи Т. Бен-Шахара, Д. Гілберта, Е. Дайенера, Е. Десі, Д. Канеман, Н. Каргіної, С. Любомирської, Р. Райана, М. Селігмана та інших.

Мета статті – презентація результатів емпіричного дослідження емоційного інтелекту та психологічного благополуччя студентів – майбутніх вчителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. До вибірки нашого емпіричного дослідження увійшли 78 майбутніх вчите-

лів початкових класів – студентів першого та другого курсів Криворізького державного педагогічного університету. З метою емпіричного дослідження стану розвитку емоційного інтелекту у студентів нашої вибірки було застосовано методику діагностики емоційного інтелекту (автор Н. Холл). Задля вивчення стану психічного благополуччя студентам було запропоновано дати відповідь на питання «Ви щаслива людина?». Методика Н. Холла дає можливість визначити стан розвитку емоційного інтелекту (високий, середній, низький) за такими шкалами: «Емоційна обізнаність», «Управління своїми емоціями», «Самотивація», «Емпатія», «Розпізнавання емоцій інших людей».

Результати діагностики емоційного інтелекту (Н. Холл) у майбутніх вчителів початкових класів відображені в таблиці 1.

Таблиця 1
Стан розвитку емоційного інтелекту у майбутніх вчителів початкових класів (за опитувальником Н. Холла)

Рівень розвитку емоційного інтелекту у майбутніх вчителів початкових класів	Кількість, у %
Високий	3
Середній	38
Низький	59

Як видно з таблиці, за результатами діагностики за опитувальником Н. Холла більше половини – 59% – майбутніх вчителів початкових класів, що увійшли до нашої вибірки, мають низький рівень емоційного інтелекту, 38% мають середній рівень та лише 3% майбутніх вчителів початкових

класів мають високий рівень емоційного інтелекту. Тож можемо констатувати, що переважна більшість майбутніх вчителів початкових класів мають не достатньо сформований рівень емоційного інтелекту.

З метою порівняльного аналізу на рисунку 1 представлено результати емпіричного дослідження рівня розвитку емоційного інтелекту у майбутніх вчителів початкових класів – окремо студентів першого та другого курсів.

Як видно з представленої гістограми, стан розвитку емоційного інтелекту у студентів – майбутніх вчителів початкових класів I курсу є таким: 49% студентів мають низький рівень емоційного інтелекту, 49% мають середній рівень емоційного інтелекту і лише 2% студентів мають високий рівень емоційного інтелекту. Отже, серед студентів I курсу майже половина має низький рівень розвитку емоційного інтелекту й така ж кількість осіб має середній рівень розвитку цієї здібності. Разом з тим найменш представленим у них є високий рівень емоційного інтелекту.

Стан розвитку емоційного інтелекту у студентів – майбутніх вчителів початкових класів II курсу є дещо відмінним: 70% студентів мають низький рівень емоційного інтелекту, 27% мають середній рівень емоційного інтелекту і лише 3% студентів мають високий рівень емоційного інтелекту. Отже, бачимо, що більшість студентів II курсу мають саме низький рівень емоційного інтелекту, тоді як найменш представленим у них є високий рівень емоційного інтелекту.

На рисунку 2 представлено рівні розвитку складників емоційного інтелекту майбутніх вчителів початкових класів.

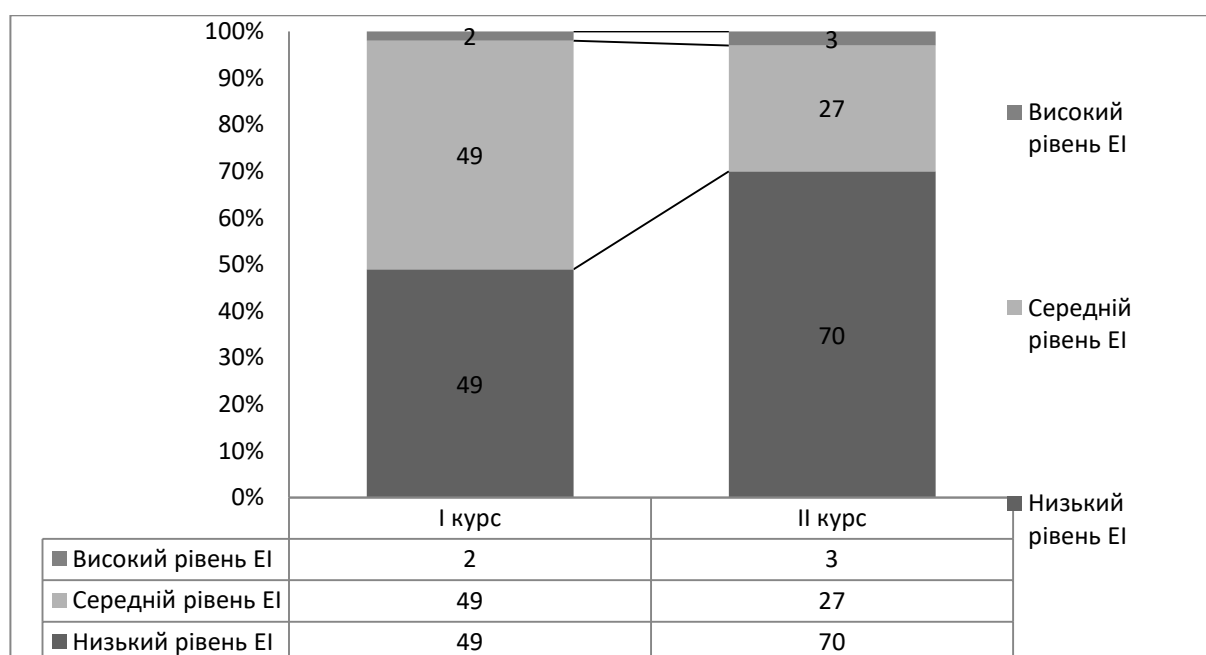

Рис. 1. Стан розвитку емоційного інтелекту у майбутніх вчителів початкових класів (за методикою Н. Холла)

Як можна побачити на гістограмі, 37% опитуваних мають низькі показники за шкалою «Розпізнавання емоцій інших», 51% – середній рівень й лише 11% – високий рівень здатності розпізнавати емоції інших. За шкалою «Емпатія» 24% досліджуваних мають низькі показники, 56% – середній рівень та 19% – низький рівень емпатії. За шкалою «Самомотивація» 59% студентів – майбутніх вчителів початкових класів мають низькі показники, 37% – середній рівень, лише 4% мають високий рівень самомотивації. За шкалою «Управління своїми емоціями» маємо досить контрастну картину: 87% досліджуваних мають низькі показники, натомість лише 9% мають середній рівень й 4% – високий рівень здатності управляти своїми емоціями. Тобто більшість досліджуваних нами майбутніх вчителів початкових класів мають низький рівень здатності управління своїми емоціями. За шкалою «Емоційна обізнаність» 36% мають низькі показники, 44% мають середній рівень і 20% – високий рівень емоційної обізнаності.

З таблиці бачимо, що досить схожими є показники компонентів емоційного інтелекту у студентів I та II курсу – майбутніх вчителів початкових класів. Статистичний аналіз не показав значущих відмінностей між показниками двох груп.

На рис. 3 представлено результати аналізу відповідей майбутніх вчителів початкових класів на питання «Ви щаслива людина?»

Як бачимо з діаграми, 71% студентів – майбутніх вчителів початкових класів відчувають себе щасливою людиною. Натомість 29% майбутніх вчителів початкових класів не відчувають себе щасливою людиною. Тож можемо

констатувати, що більшість опитуваних студентів – майбутніх вчителів початкових класів відчують себе щасливою людиною.

Таблиця 2

Стан розвитку складників емоційного інтелекту студентів I та II курсів – майбутніх вчителів початкових класів (за опитувальником Н. Холла)

Шкали EQ	Стан розвитку	Кількість студентів I курсу, у %	Кількість студентів II курсу, у %
Емоційна поінформованість	Високий	22	19
	Середній	54	32
	Низький	24	49
	Усього	100%	100%
Управління своїми емоціями	Високий	0	8
	Середній	10	8
	Низький	90	84
	Усього	100%	100%
Самомотивація	Високий	2	5
	Середній	41	32
	Низький	56	62
	Усього	100%	100%
Емпатія	Високий	17	22
	Середній	68	43
	Низький	15	35
	Усього	100%	100%
Розпізнавання емоцій інших людей	Високий	12	11
	Середній	54	49
	Низький	34	40
	Усього	100%	100%

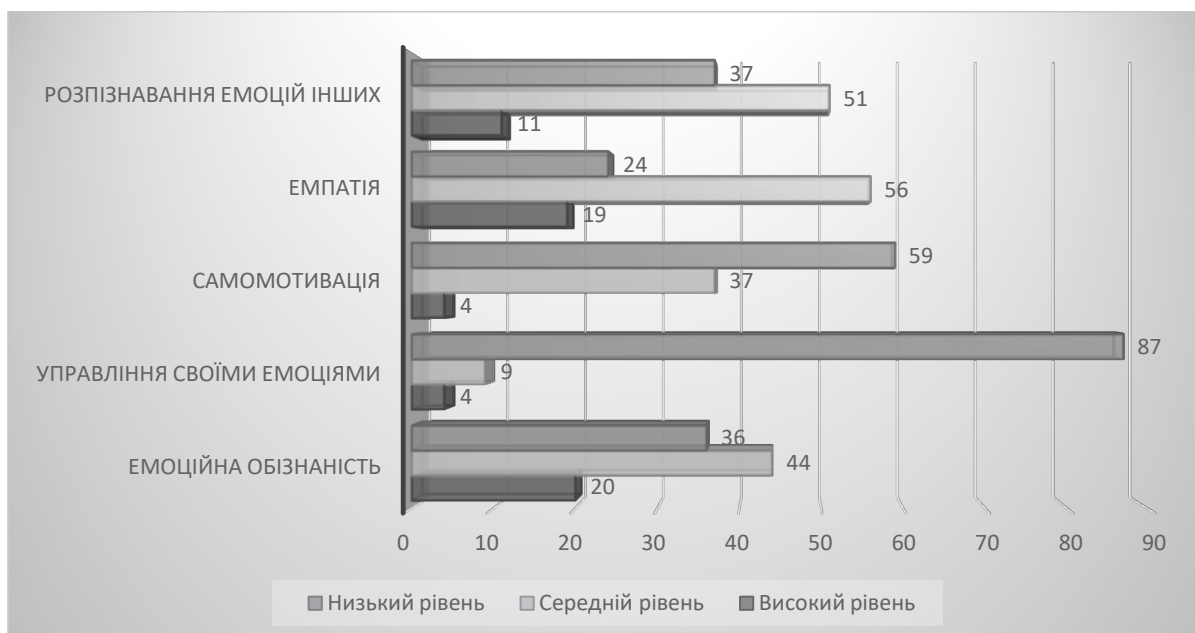

Рис. 2. Стан розвитку компонентів емоційного інтелекту у майбутніх вчителів початкових класів (за методикою Н. Холла)

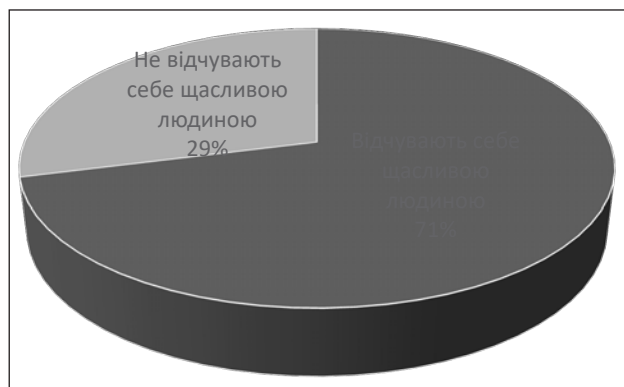

Рис. 3. Результати оцінювання стану власного психологічного благополуччя майбутніми вчителями початкових класів

Відсоткове співвідношення кількості студентів I та II курсів, що почуваються або не почуваються щасливими, представлено у таблиці 3.

Таблиця 3
Результати оцінювання стану власного психологічного благополуччя студентами I-II курсів – майбутніми вчителями початкових класів

Варіанти відповідей майбутніх вчителів початкових класів на запитання «Ви щаслива людина?»	Кількість студентів I курсу, у %	Кількість студентів II курсу, у %
Так	72	73
Ні	28	27

Порівняльний аналіз відсоткового співвідношення кількості студентів I та II курсів, що почуваються або не почуваються щасливими, дозволяє констатувати майже однакову картину. 72% студентів I курсу та 73% студентів II курсу – майбутніх вчителів початкових класів почуваються щасливими. Натомість 28% студентів I курсу та 27%

студентів II курсу – майбутніх вчителів початкових класів не почуваються щасливими. Тож можемо констатувати, що більшість досліджуваних студентів, як I, так і II курсу, почуваються щасливими.

У таблиці 4 презентовано значущі кореляційні зв'язки між показниками емоційного інтелекту та оцінками стану власного психологічного благополуччя майбутніми вчителями початкових класів

Як видно з таблиці, оцінка майбутніми вчителями початкових класів власного психологічного благополуччя має статистично значущі кореляційні зв'язки з їхнім емоційним інтелектом ($r=.804$ при $p\leq 0,05$) та статистично значущі кореляційні зв'язки з такими показниками емоційного інтелекту, як «Самомотивація» ($r=.311$ при $p\leq 0,01$) та «Управління своїми емоціями» ($r=.282$ при $p\leq 0,05$).

Висновки. Узагальнення результатів проведеного нами емпіричного дослідження дозволяє засвідчити, що більша половина досліджуваних нами студентів – майбутніх вчителів мають низький рівень емоційного інтелекту. Разом з тим лише одиниці з них мають високий рівень емоційного інтелекту. Також зазначено, що за наявності в обох групах критично малої кількості досліджуваних з високим рівнем емоційного інтелекту дещо відмінною є представленість середнього і низького рівня розвитку емоційного інтелекту у студентів I та II курсів. Так, серед студентів I курсу майже половина має низький рівень розвитку емоційного інтелекту й така ж кількість осіб має середній рівень розвитку цієї здібності. Серед майбутніх вчителів, що навчаються на II курсі, більшість студентів мають саме низький рівень емоційного інтелекту. Водночас більшість опитуваних студентів – майбутніх вчителів початкових класів відчують себе щасливою людиною. Крім того, оцінка майбутніми вчителями початкових класів власного психологічного благополуччя має статистично значущі

Таблиця 4
Кореляційні зв'язки між показниками емоційного інтелекту та оцінками стану власного психологічного благополуччя майбутніми вчителями початкових класів

	Емоційна поінформованість	Управління своїми емоціями	Самомотивація	Емпатія	Розпізнавання емоцій інших людей	Емоційний інтелект	Щастя
Емоційна поінформованість	–	.573**	.569**	.452**	.521**	.804*	.215
Управління своїми емоціями	.573**	–	.687**	.411**	.406**	.827**	.282*
Самомотивація	.569**	.687**	–	.424**	.440**	.821**	.311**
Емпатія	.452**	.411**	.424**	–	.707**	.696**	.109
Розпізнавання емоцій інших людей	.521**	.406**	.440**	.707**	–	.689**	.074
Емоційний інтелект	.804*	.827**	.821**	.696**	.689**	–	.263*
Щастя	.215	.282*	.311**	.109	.074	.263*	–

* статистично значущі кореляційні зв'язки на рівні 0,05; ** статистично значущі кореляційні зв'язки на рівні 0,01

кореляційні зв'язки з їхнім емоційним інтелектом та статистично значущі кореляційні зв'язки лише з такими показниками емоційного інтелекту, як самомотивація та управління своїми емоціями.

Література:

1. Каргіна Н.В. Основні підходи до вивчення психологічного благополуччя: теоретичний аспект. *Наука і освіта*. 2015. № 3. С. 48–55.
2. Канеман Д. Мислення швидко й повільно. Київ : Наш формат, 2018. 410с.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
4. Ben-Shahar Tal. Happier: Learn The Secrets to Daily Joy and Lasting Fulfillment. New York : McGraw-Hill Education, 2007. 192 p.
5. Diener E. Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 2000. 55(1):34-43
6. Gilbert D. Stumbling on happiness. New York: Knopf, 2006. 334p.
7. Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 1990. 9(3), 185–211.
8. Seligman M. Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being. New York : Free Press, 2012. 368 p.
9. Lyubomirsky S., Schkade D., Sheldon K.M. Pursuing Happiness: The Architecture of Sustainable Change. *Review of General Psychology*. 2009. Vol. 9, No. 2, 111–131.
10. Kahneman D. Well-being: The foundations of hedonic psychology, 1999

Pylypenko K. V. Emotional intelligence and psychological well-being of students-future primary class teachers

The problem of professionalization of future primary school teachers in the context of globalization, socio-economic transformations and modernization of education is analyzed. It is stated that the strategic directions of modern education development are connected with the introduction of new standards of educational activity, among which leading is to ensure its personal, competent orientation. It has been found that professionally important educational properties are, in particular, the ability for emotional stability, emotional intelligence, adaptability, psychological well-being, etc. It is shown that a large number of works of scientists is devoted to the study of the phenomenon of psychological well-being, happiness and the phenomenon of emotional intelligence, which proves their relevance and importance. Currently, for higher education institutions, one of the priority areas of work is to ensure the formation and development of a proactive, emotionally resilient and at the same time flexible personality, able to adapt in constantly changing conditions, to be self-fulfilling, to be successful. It has been researched that more than half of the students-future teachers we study have a low level of emotional intelligence. However, only a few of them have a high level of emotional intelligence. It is also noted that, in the presence of both groups of critically small number of subjects with high level of emotional intelligence, the representation of medium and low level of development of emotional intelligence in students of first and second year is somewhat different. Thus, among first year students, almost half have a low level of emotional intelligence development and the same number of people have an average level of development of this ability. Among prospective second-year teachers, most students have the lowest level of emotional intelligence. At the same time, it is stated that the overwhelming majority of the surveyed students, future primary school teachers, feel happy. In addition, prospective primary school teachers' assessment of their own psychological well-being has statistically significant correlation with their emotional intelligence and statistically significant correlation with only such indicators of emotional intelligence as self-motivation and management of their emotions.

Key words: professionally important properties of educator, personal potential of emotional stability, emotional intelligence, psychological well-being, happiness.